

## NIEUWSBRIEF JANUARI 2011



Een ontroerende Jules Schelvis ontvangt op zijn 90e geboortedag de Annetje Fels-Kupferschmidt onderscheiding van het Nederlands Auschwitz Comité

- Herinrichting Sobibor
- Herdenkingsreis april 2011
  - Proces-Demjanjuk
- Jules Schelvis, 90 jaar, ontvangt de Annetje Fels-Kupferschmidt onderscheiding

### *Bijlagen:*

- 'Post uit de Vergetelheid' in NM Kamp Vught
- Studiereis 2011

## HERINRICHTING SOBIBOR – DE STAND VAN ZAKEN

Ruim twee jaar geleden, op 23 september 2008, werd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) bekend gemaakt dat het terrein van het voormalige vernietigingskamp Sobibor met financiële steun van Polen, Israël, Slowakije en Nederland heringericht zal worden. Er is tussen de vier landen een 'Memorandum of Understanding' tot stand gekomen waarin de belangrijkste speerpunten voor de herinrichting zijn vastgelegd. Zo wil men onder andere het huidige museumje vervangen door een nieuw te bouwen herinneringscentrum en zullen mogelijk de grenzen van het voormalige kampterrein gemarkeerd worden. Bovendien wil men de velden met as van vermoorde Joden duidelijk zichtbaar maken als massagraven. Deze velden bevinden zich rondom de zogenaamde Asheuvel en liggen er nu nog ongemarkeerd en overwoekerd bij.

In de afgelopen twee jaar hebben er tussen de vier genoemde landen meerdere gesprekken plaatsgevonden. Stichting Sobibor is hierover steeds geïnformeerd. Concrete afspraken over de herinrichting zijn er echter nog altijd niet.

Nadat ons op 10 april 2010 het nieuws bereikte dat er in Rusland een vliegtuig met aan boord vele Poolse overheidsfunctionarissen was neergestort, werd al snel duidelijk dat dit mogelijk gevolgen voor de herinrichting van Sobibor zou hebben. Onder de 96 slachtoffers bevonden zich namelijk ook Tomasz Merta en Andrzej Przewoznik, de twee Poolse hoofdverantwoordelijken voor de herinrichting. De gesprekken over Sobibor zijn hierdoor begrijpelijkerwijs maandenlang stil komen te liggen.

Stichting Sobibor doet al het mogelijke om de door VWS aangestelde Nederlandse expertgroep te voeden met onze wensen ten aanzien van de herinrichting. De Gedenkklan speelt hierin voor ons een

belangrijke rol. Het bestaan van deze plek van individueel herdenken blijkt niet alleen van belang voor de gemoedrust van de nabestaanden in Nederland, die aan de laan een steen lieten plaatsen. Ook voor de Poolse leerkrachten en scholieren, met wie wij jaarlijks de Gedenkklan bezoeken, blijkt juist dat individuele aspect van belang te zijn voor het openen van hun bevattingsvermogen over wat de Sjoa heeft betekend voor de Joden. Daarnaast hechten wij aan het behoud van de sfeer van de plek en vragen wij te waken voor al te ingrijpende veranderingen.

Eind november en begin december zijn Polen, Israël, Slowakije en Nederland weer bij elkaar gekomen om opnieuw over de toekomst van Sobibor te praten. Voor zover ons bekend heeft dit nog niet tot besluiten geleid.

Mocht er nieuws zijn, dan houden wij u uiteraard via onze website en een volgende nieuwsbrief op de hoogte.

## TERUGBLIK NAJAAR 2010

### Studiereis naar de kampen van Aktion Reinhard



Thomas Blatt leidt de deelnemers rond in Sobibor

Op vrijdagavond 8 oktober vertrokken bestuursleden Alwin Kapitein en Frank van der Elst met negen Nederlandse deelnemers naar Polen voor de Studiereis 2010. Aangekomen in het klooster annex hotel in Lublin werd kennis gemaakt met de Duitse en Poolse deelnemers van deze door drie landen georganiseerde reis. Naast de kampen Belzec, Sobibor, Treblinka en



Steen op begraafplaats Piaski; foto: Joanna Zetar

Majdanek werden verschillende andere plekken aangedaan: het plaatsje Izbica, de Joodse begraafplaatsen van Piaski en Krasnyczyn, de voormalige synagoge van Wlodawa, etcetera. De reis voltrok zich in een open en ontspannen sfeer met veel onderling contact tussen de verschillende deelnemers. Als bijzondere afsluiting van de week werd de rondleiding in Sobibor verzorgd door overlevende Thomas Blatt. Een mooi verslag van de reis, geschreven door een van de Nederlandse deelnemers, is als bijlage toegevoegd aan deze Nieuwsbrief. Ook in 2011 zal er weer een Studiereis plaatsvinden (vertrek vrijdagavond 30 september, terugkomst zaterdag 8 oktober). Op onze website zult u hierover zeer binnenkort meer informatie kunnen vinden.

### Thema-avond Verzetsmuseum

Om stil te staan bij de opstand van 14 oktober 1943 in het vernietigingskamp Sobibor organiseerde Stichting Sobibor op donderdagavond 21 oktober alweer voor het vijfde jaar op rij een thema-avond in het Verzetsmuseum Amsterdam.

In de herdenking van dit jaar werd vooral aandacht geschonken aan de slachtoffers van de nazi's, die werden vermoord omdat hun leven 'levensonwaardig' werd geacht: de verstandelijk en lichamelijk gehandicapten. Met bijdragen van Alwin Kapitein, dr. D.W. de Mildt en Janneke de Moei werd de dubbele band aangetoond tussen Sobibor en de moord op gehandicapten. Aan de ene kant hadden veel in Sobibor werkzame SS'ers hun ervaring met mas-

samoord en vergassingspraktijken al tussen 1939 en 1941 opgedaan tijdens Aktion T4, het 'euthanasie'-programma van de nazi's op verstandelijk en lichamelijk gehandicapten in Duitsland en Oostenrijk; aan de andere kant heeft Sobibor nog een tweede relatie met moord op gehandicapten. Vanaf het begin van 1943 werden in Nederland Joodse patiënten uit diverse ziekenhuizen en instellingen weggehaald. Vanaf maart maakten deze patiënten deel uit van de 19 transporten per goederentrein naar Sobibor. Jannie Oosterveen en Sjaak Zegerius, bewoners van de instelling 's Heerenloo te Ermelo, deden verslag van hun herdenkingsreis naar Sobibor in april 2009. Zij vertelden hoe zij daar, aan de Gedenklaan, vier stenen hadden geplaatst ter nagedachtenis aan de twaalf gehandicapte Joodse bewoners van hun instelling, die op 16 april 1943 in de gaskamers van Sobibor waren vermoord. De avond werd opgeluisterd door een groep muzikanten van zorginstelling Scorlewald, mensen met een verstandelijke handicap. Zij speelden Jiddische melodieën op zelfgemaakte instrumenten.



N.B. In onze serie Getuigenissen zal binnenkort het verhaal van de Joodse bewoners van de instelling 's Heerenloo te Ermelo verschijnen. Janneke de Moei is momenteel druk doende om deze geschiedenis vast te leggen.



### Rachel Borzykowskipenning

**Om de in 2009 overleden Dunya Breur postuum te eren hebben wij op 29 augustus jl. de Rachel Borzykowskipenning uitgereikt aan haar zoons Sander en Gerben Breur.**

Toen wij medio 2009 werkten aan de voorbereiding van de publicatie op internet van de interviews die Jules Schelvis samen met Dunya Breur in 1983 en 1984 maakte met de overlevenden van de opstand in Sobibor, ontvingen wij bericht van Dunya's overlijden. Inmiddels zijn al deze interviews door het NIOD toegankelijk gemaakt via de website [www.sobiborinterviews.nl](http://www.sobiborinterviews.nl). Werkend aan het digitaliseren van de interviews was al besloten de Rachel Borzykowskipenning aan Dunya toe te

kennen. Het stemde ons triest dat wij haar dat niet meer konden vertellen en bovenal, dat wij haar de interviews niet meer konden tonen.

Voor de uitreiking van de penning op 29 augustus nodigden wij op verzoek van Sander en Gerben een groep mensen uit die nauw betrokken was bij Dunya. Op deze wijze beleefden wij een informele overhandiging van de Rachel Borzykowskipenning aan Sander en Gerben, geheel in de geest van Dunya Breur.



## HET PROCES DEMJANJUK

Inmiddels is het ruim een jaar geleden dat in München het proces begon tegen John (Iwan) Demjanjuk. De in Oekraïne geboren, inmiddels stateloze ex-Amerikaan staat in Duitsland terecht op verdenking behulpzaam te zijn geweest bij het vernietigen van de circa 30.000 uit Nederland afkomstige Joden, die in Sobibor aankwamen in de periode dat hij daar als zogenaamde Trawniki-Wachmann de SS behulpzaam was. Het proces, dat mede door de aanwezigheid van de Nederlandse medeaanvklagers aanvankelijk heel veel belangstelling kreeg, lijkt in de loop van het jaar 2010 te zijn terecht gekomen in een traag werkende zandloper. De reden hiervoor is het feit dat er, sinds eind oktober alle getuigen gehoord zijn, momenteel op de toch al schaarse procesdagen uitsluitend

documenten voorgelezen worden in de rechtszaal. Dit is het gevolg van het Duitse recht, dat documenten alleen als bewijsmateriaal toelaat als deze in de rechtszaal zijn voorgelezen. De medeaanvklagers hebben er in de loop van dit tussenliggende jaar de moed in kunnen houden. Zij kwamen in 2010 regelmatig bij elkaar op door Stichting Sobibor in samenwerking met Joods Maatschappelijk Werk voor hen georganiseerde bijeenkomsten. Het spreekt vanzelf dat zij met ongeduld uitkijken naar het moment dat de requisitoirs kunnen worden uitgesproken. Velen van hen zullen dat zelf doen. Of het tot een veroordeling zal komen valt niet te voorspellen, maar als het tot een schuldigverklaring komt kan de strafmaat uitsluitend bepaald worden door de rechter.

## HERDENKINGSREIS 2011

Van zondag 17 tot en met woensdag 20 april organiseert Stichting Sobibor voor de vijfde keer een herdenkingsreis naar Sobibor. Wij stellen de mensen die het afgelopen jaar een steen aan de Gedenkplaak lieten plaatsen als eersten in de gelegenheid om aan deze reis deel te nemen.



Foto: Rainer Hesse

Daarnaast houden wij ook een aantal plaatsen gereserveerd voor anderszins belangstellenden. Wij verzoeken iedereen die deze reis met ons wil maken, dit zo spoedig mogelijk te laten weten via [info@stichtingsobibor.nl](mailto:info@stichtingsobibor.nl).

Het programma ziet er in grote lijnen als volgt uit:

**Zondag** vliegen wij van Amsterdam naar Warschau, waar een bus voor ons klaar staat om ons naar ons hotel in Chelm te brengen. De bus blijft ons de hele reis ter beschikking staan. **Maandag** brengen we eerst een bezoek aan de synagoge van Wlodawa. Daarna gaan wij naar Sobibor voor een bezoek aan de Gedenkplaak en een herdenking. **Dinsdag** beginnen we opnieuw in de synagoge van Wlodawa, waarna wij het lot

van de Joden uit Wlodawa tastbaar maken door de weg te volgen die zij moesten gaan naar Sobibor. Aangekomen in Sobibor krijgt iedereen de gelegenheid daar de tijd te nemen die nodig is voor zijn of haar persoonlijke herdenking van vermoorde familieleden en andere dierbaren. Een deel van deze dag zullen wij, in het teken van Holocaust Memorial Day die in Polen op 19 april plaatsvindt, vergezeld worden door een groep Poolse scholieren. Dit sluit volledig aan bij de educatieve doelstellingen van onze Stichting. **Woensdag** reizen wij per bus terug naar het vliegveld van Warschau en vliegen wij terug naar Amsterdam.

De kosten voor deelname bedragen € 473,- per persoon. Hierin is inbegrepen: de vliegreis, het busvervoer, de overnachtingen met ontbijt en de avondmaaltijden. Voor lunches en eten en drinken tijdens de reisdagen moet zelf worden gezorgd. Dit geldt ook voor de drankjes tijdens de dagen in Chelm. Een reis- en/of annuleringsverzekering dient u zelf af te sluiten.

Op zondag 20 maart 2011 organiseren wij van 14.00 – 16.00 uur een kennismakingsbijeenkomst in Amsterdam.

**Aanmelding:** [info@stichtingsobibor.nl](mailto:info@stichtingsobibor.nl)

Deze reizen worden mede mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van Maror en het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg



Het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg. Dit fonds deelt mee in de opbrengsten van de Bank-Giro Loterij en de Lotto. Uw deelname aan deze loterijen wordt daarom van harte aanbevolen.

## JULES SCHELVIS 90 JAAR !

Op vrijdag 7 januari behaalde Jules Schelvis, de oprichter en thans adviseur van Stichting Sobibor, de bijzondere leeftijd van 90 jaar. Dit mooie feit werd maar liefst drie dagen lang gevierd.

Als eerste vond er op vrijdag 7 januari een feestelijke bijeenkomst plaats in de vergaderzaal van het NIOD. Jules Schelvis ontving tijdens deze gelegenheid uit handen van Jacques Grishaver, voorzitter van het Nederlands Auschwitz Comité, de Annetje Fels-Kupferschmidt onderscheiding. Deze onderscheiding, normaal gesproken verbonden aan de jaarlijkse 'Nooit Meer Auschwitz Lezing', draagt de naam van de in 2001 overleden erevoorzitter van het Auschwitz Comité.



*'Een genomineerde weet dat hij mogelijkerwijs een prijs wint en kan op het moment suprême een dankwoord uit zijn borstzak tevoorschijn toveren. Ik moet nu echter onvoorbereid spreken.' Met die woorden bedankte een geroerde Jules Schelvis voor de hem zojuist overhandigde onderscheiding, hem uitgereikt door Jacques Grishaver.*

Jules Schelvis mocht de onderscheiding in ontvangst nemen omdat hij zich op buitengewone wijze verdienstelijk heeft gemaakt voor het realiseren van de doelstellingen van het Nederlands Auschwitz Comité.

Christophe Busch, die als student Holocaust- en Genocidestudies enkele jaren geleden de studiereis maakte met de



Voorzitter Jetje Manheim, Mirjam Huffener en Rozette Kats spreken de jarige toe

Stichting Sobibor, hield een voordracht over daderpsychologie. Daarna werd Schelvis toegesproken door het bestuur van de door hem opgerichte Stichting Sobibor. Hij werd niet alleen geroemd om zijn werklust en deskundigheid, maar ook om zijn vermogen afstand te nemen en anderen kansen te bieden.

Een dag later stond er voor Jules in Amstelveen een groot verjaardagsfeest voor vrienden en familie op het programma.

Het feestweekend werd op zondag afgesloten met een high tea voor de bestuursleden van Stichting Sobibor en hun aanhang.



Sabine Biel, Tina Henkel en rechts Florian Ross van onze bevriende organisatie Bildungswerk Stanislaw Hantz

## ACTIVITEITEN 2011

### Tentoonstelling Post uit de vergetelheid

#### De nazi-geschiedenis in brieven en kaarten

• **15 februari t/m 17 april** – Nationaal Monument Kamp Vught, Lunettenlaan 600, Vught. Met op **zondagmiddag 20 februari om 14.00 uur** een gesprek met Ernst Verduin over de brieven en het dagboek van zijn zus Wanda. *Zie bijlage.*

Aan de tentoonstelling zijn tevens brieven toegevoegd van Emmy Cortissos-Dreesde en een uit de trein gegooid briefje van haar zus Anna. Zij werden beiden in Sobibor vermoord. Mede-aanklager Rudie Cortissos heeft deze ter beschikking gesteld voor de tentoonstelling; hij zal deze middag aanwezig zijn.

• **19 april t/m 14 mei** – Bonifaciuskerk Medemblik

• **7 september t/m 29 oktober** – Streekmuseum Het Land van Axel, Zeeuws-Vlaanderen  
Aan de hand van authentieke brieven en kaarten worden een aantal slachtoffers aan de anonimiteit ontrukkt en wordt de geschiedenis verteld van de grote nazi-kampen en een aantal van de vele Joodse getto's. Ook wordt met poststukken de nazi-propaganda belicht. Het materiaal is verzameld door Bennie Vlaskamp, bestuurslid van Stichting Sobibor, die de tentoonstelling samen met Arie van Dalen en Mirjam Huffener opzette. De tentoonstelling was eerder te zien in Westerbork, de Enschedese synagoge, Bibliotheek Velsen en het Rijssens Museum, maar is inmiddels met nieuw verkregen materiaal uitgebreid.

De tentoonstelling is in 2010, met aanvullende informatie, bewerkt tot een boek.

*Post uit de vergetelheid, Brieven en kaarten uit getto's en nazi-kampen. Bennie Vlaskamp ISBN: 978-94-903740-8-2*

### Herdenkingsreis naar Sobibor

**17 t/m 20 april**

### Herdenking Kindertransporten en opening tentoonstelling over Joodse kinderen in Kamp Vught en een studiedag in Nationaal Monument Kamp Vught

**zondag 5 juni**

### Studiereis naar de vernietigingskampen van de Aktion Reinhard

**30 september t/m 8 oktober**

### Jaarlijkse avond in het kader van de opstand in Sobibor die de stichting organiseert met Verzetsmuseum Amsterdam

**in oktober, nadere berichten volgen**

Stichting **Sobibor**

Rietlandpark 229, 1019 DV Amsterdam

[info@stichtingsobibor.nl](mailto:info@stichtingsobibor.nl) • [www.stichtingsobibor.nl](http://www.stichtingsobibor.nl)

Bankrekening 3302525